

DE TROPISCHE NATUUR

ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCH-INDISCHE NATUURHISTORISCHE VEREENIGING

Onder redactie van: M. A. Lief tinck, met medew. van Dr C. G. G. J. van Steenis voor het botanisch gedeelte. Alle stukken het tijdschrift betreffende te richten tot M. A. Lief tinck, Zoölogisch Museum, Buitenzorg.

Hoofdbestuur der Vereeniging: Dr D. F. van Slooten, Voorzitter (Herbarium te Buitenzorg), Dr J. H. Coert, Onder-voorzitter (Djimertoweg 28, Soerabaja), Dr F. H. Feekes, Secretaris (H. B. S. te Malang), Mej. C. J. van Schoonneveldt, Penningmeesteres (van Heutszboulevard 12, Batavia - C.) M. A. Lief tinck, Secretaris-redacteur van het tijdschrift (Zoölogisch Museum, Buitenzorg).

Abonnementsprijs voor niet-leden der Ned.-Indische Natuurhistorische Vereeniging f 7. —

DE PISANG TOENGKAT LANGIT

Deze pisangsoort werd reeds door RUMPHIUS (overl. 1702) als Pisang Toncat Langit, Tundjo(c) Langit, Hemelwijzende Pisang of *Musa Uranoscopos* voor de Molukken beschreven¹⁾. Hiervan zegt hij, dat de vruchttros niet neerhangt, maar iets overeind staat, dat de vruchten klein, plomp, van voren breed en dik, meestal rond zijn; verder dat de schil der vrucht roze of rood is met zwarte strepen. Het vruchtvleesch is goudgeel en bevat op 5 of 6 plaatsen eenige bruine of zwarte korrels. De djantoeng is veel langer dan die van een andere pisangsoort, nl. wel een voet lang, niet dik en verder groen en glad. In RUMPHIUS' tijd werd deze pisang weinig gevonden en in de Molukken en op Amboina hier en daar als een rariteit in de tuinen van liefhebbers aangeplant.

Volgens HEYNE, 1927,²⁾ zou deze pisang, welke in de Molukken vrij algemeen gekweekt wordt, en die ik dan ook bij mijn zwerftochten op Ambon vrij vaak in tuinen aantrof en waarvan ik de vruchten zelfs langs den weg zag verkoopen, „klaarblijkelijk nooit door een botanist gezien zijn”. Hieraan kan nog het zonderlinge toegevoegd worden, dat noch het Herbarium, noch de Plantentuin te Buitenzorg vóór ik een exemplaar aan deze instellingen schonk, in het bezit was van dood of levend materiaal van pisang toengkat langit.

Op Java krijgt men deze pisangsoort vrijwel nooit te zien. De eenige vruchtdragende plant zag ik in Juli 1928 op de jaarmarkt van Magelang, als merkwaardigheid daar door een Chinees tentoongesteld. Deze plant was fors en groot; ook de vruchten waren vrij groot.

In 1929 en 1931 kreeg ik van den pharmaceut, den heer T. L. ONGKIEHONG, vroeger leeraar aan de Nederl. Indische Artsenschool te Soerabaja, een uitnoodiging om bij zijn broer, den bekenden handelsman, den heer COEN ONGKIEHONG in Ambon te logeeren. Daardoor was ik in de gelegenheid vrij veel pisang toengkat langit te zien. De heer MATH. ENGELS in Ambon had de welwillendheid mij voor een te schrijven artikel³⁾ nadere inlichtingen en fraaie foto's van deze plant te geven.

¹⁾ GEORG EVERHARD RUMPHIUS. Herbarium Amboinense I — VII, 1741 — 1755, pars V, blz. 137.

²⁾ K. HEYNE. De Nuttige Planten van Nederlandsch Indië, 2de druk, 1927, blz. 470.

³⁾ A. RANT. Twee botanische reizen naar Ambon. Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, 94 (1934) afl. 2, blz. 100 — 133.

Tegenwoordig onderscheidt men op Ambon en Saparoea twee vormen van deze pisang, nl. de kleinere als pisang toengkat langit en de grootere als pisang toengkat langit alifoeroe.

De laatste stoelt veel forscher uit en brengt grootere, minder smakelijke vruchten voort. Den naam toengkat of toendjoek langit kregen deze pisangs,

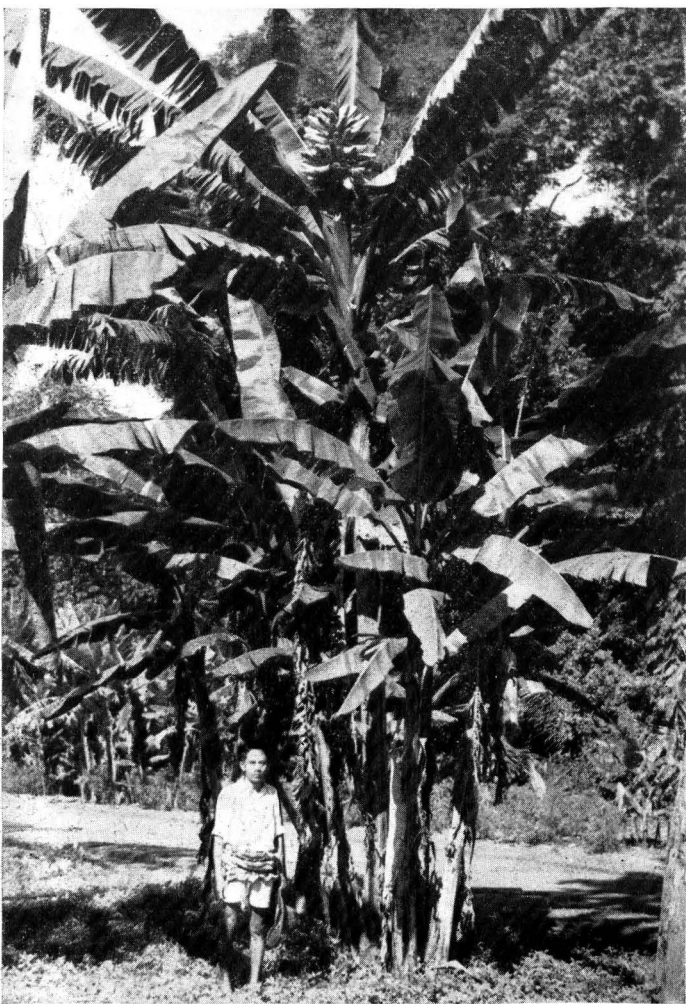

Fig. 1. Vruchtdragende plant van pisang toengkat langit alifoeroe, in 's Lands Plantentuin.

[foto G. F. J. Bley.

omdat de bloeiwijze en later de vruchttros niet zooals bij de meeste gekweekte soorten naar omlaag gericht is, maar recht overeind staat. De bladeren en bladscheeden van den tegenwoordig meest algemeenen (d.i. kleinvruchtigen) vorm zijn lichter groen dan van den tweeden vorm en de schil der rijpe vruchten is geel tot oranje. Bij de pisang toengkat langit alifoeroe zijn de bladeren donkergroen; verder is de schil der rijpe vruchten steenrood tot roodbruin, terwijl er zwarte strepen overheen loopen.

Bij de gewone (klein vruchtige) pisang toengkat langit staat de djantoeng recht overeind, bij de pisang toengkat langit alifoeroe is de djantoeng meestal iets gebogen. Beide maken uitloopers, echter in veel geringere mate dan andere gekweekte pisangsoorten. Het vruchtvleesch is in beide gevallen fraai dooiergeel, welke kleur na koken in steenrood verandert. Deze roode kleurstof passeert, zooals de ondervinding ook mij geleerd heeft, vrij spoedig het menschelijk lichaam, zoodat al spoedig na het gebruik van

eenige vruchten, de urine roodachtig gekleurd is. Met sterke alcohol behandeld, leverden fijn gewreven pisangs een safraangele, fluoresceerende vloeistof, welke in diffuus licht bewaard, in enkele weken ontkleurde, terwijl ze in een donkere omgeving langer dan een jaar onveranderd bleef. Werd de versche alcoholische oplossing met zwavelkoolstof behandeld, dan ging de kleurstof niet in de zwavelkoolstof over. Hoe de inwerking der kleurstof op het menschelijk lichaam en de nieren is, is nog onbekend.

In den vorm en grootte der volwassen vruchten zijn bij de verschillende variëteiten duidelijk verschillen te zien. Enkele zijn op doorsnede driekantig, andere meer rolrond, enz.

Van de enkele door mij verzamelde rijpe vruchten van verschillende planten was de lengte der vruchten als volgt:

Lengte der vrucht met steel	Lengte der vrucht zonder steel
No. 1 7 cm	6 cm
No. 2 $12\frac{1}{2}$ cm	11 cm
No. 3 25 cm	$23\frac{1}{2}$ cm.

Ook de kleur der doorsnede van den schijnstam is voor de verschillende variëteiten verschillend. Vaak is deze doorsnede als die bij een gewone pisang, dus nagenoeg ongekleurd, terwijl ze bij enkele variëteiten duidelijk lichtrood is.

Het leek me wel gewenscht zooveel mogelijk planten van deze geheimzinnige pisang voor 's Lands Plantentuin mee te brengen, waarbij ik hulp verkreeg van den heer MATH. ENGELS in Ambon, en van den heer I. S. J. TUWAHATU, toen Indisch Arts op Saparoea, en van andere personen. Na mijn vestiging in Buitenzorg kreeg ik voor 's Lands Plantentuin nog vrij veel pisangplanten van den heer ENGELS en den heer M. HAULUSSY, toen Indisch Arts op Saparoea, en van anderen.

Begin Mei van dit jaar ontving ik een tros van den eersten in 's Lands Plantentuin geoogsten djantoeng. De vruchten waren groot, grooter dan de pisangs, die men hier op tafel ziet, plomp en dik.

Het vruchtvleesch was dooiergeel en spoedig was na het eten ervan de urine roodachtig gekleurd. Zaden waren er niet in aanwezig, evenmin in de pisangs toengkat langit, welke ik in Ambon at. De vruchtschil was roodachtig gekleurd. Vermoedelijk was dit een pisang toengkat langit alioeroe. Later hoorde ik van den heer ENGELS, dat deze pisang in Ambon gepoft

Fig. 2. De rechtopstaande vruchttros van dezelfde plant.
foto G. F. J. Bley].

wordt en dan beter smaakt dan rauw gegeten. Ook worden ze met schil en al in water gekookt. De hond van den heer ENGELS, die anders geen pisang lust, at deze gepofte toenkata langit graag.

De volgende vruchtdragende plant in 's Lands Plantentuin werd midden Mei welwillend door den heer G. F. J. BLEY gefotografeerd (zie fig. 1 en 2), waarvoor ik hem hierbij nogmaals mijn dank betuig. Ook hier stond de vrucht-tros meer rechtop dan bij de gewone pisangs. De schijnstam was vrij hoog, ongeveer drie keer zoo lang als de Soendanees, die er onder gefotografeerd werd. Haast zeker is ook deze pisang een pisang toengkata langit alifoeroe. De maten van deze, hier afgebeelde vruchten waren als volgt:

Lengte pisang met steel 26 cm; idem zonder steel 22 cm; grootste doorsnede 6.6 cm. Hoe de vruchten der andere planten zullen zijn, dient nog afgewacht te worden.

De heer R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK getroostte zich de groote moeite den tegenwoordigen naam der pisang uit te zoeken. De systematiek dezer plant is vrij verward, doch ten slotte bleek het den heer BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, dat deze pisang, een uiterst vormenrijke soort, nu *Musa Troglodytarum* L. moet heeten, waarmee dus de meer logische naam van RUMPHIUS, *Musa Uranoscopus*, vervalt.

Van waar in de Molukken de pisang toengkata langit afkomstig is, — reeds RUMPHIUS wees erop, dat ze slechts hier en daar gekweekt werd en nergens in het wild voorkwam —, is echter nu niet uit te maken.

Buitenzorg.

Dr A. RANT.

UIT HET LEVEN DER NEUSHOORNOGELS (II)

2. *Anthracoceros coronatus convexus* (Temm.)

Deze soort, in West-Java kangkareng genoemd, is veel kleiner dan de voorgaande. Ook hij draagt op den snavel een flinken hoorn (zie fig. 6). Kop, hals, rug, het grootste gedeelte der vleugels, de beide middelste staartpennen, en de borst en nek zijn zwart, met een min of meer blauwachtig-groenen metaalglans; de overige deelen van het vederkleed zijn wit. De witte vleugelranden, bij de toegevouwen vleugels bedekt, vallen zéér op in de vlucht. De donkere deelen van snavel en hoorn zijn zwart, overigens zijn beide wit. De naakte huid achter het oog en ter weerszijden achter de basis van den ondersnavel is blauwachtig wit. Het oog is bij beide geslachten helder kastanjebruin. De pooten zijn zwart. Het wijfje is o.a. van het mannetje te onderscheiden doordat het een kleineren snavel en hoorn bezit en doordat de snavel, vooral de bovensnavel, bij haar méér zwart vertoont.

Ook de kangkareng maakt een zeer typisch geluid, waaraan hij goed te herkennen is. Men zou het kunnen aanduiden als een soort van „gekrakeel”. Het wekt namelijk den indruk, vooral wanneer er eenige exemplaren tegelijk schreeuwen, alsof de vogels aan het vechten of schermutselen zijn. Het geschreeuw is een aaneenschakeling van schelle kreten, waarin de „è”- en de „i”-klank den boventoon voeren.

Zeer kenmerkend is ook de vlucht. Deze is evenals die van de vorige soort afwisselend wiekend en glijdend, doch bij de kangkareng worden de vleugels korter en sneller en met kleiner amplitude op en neer bewogen. De vogels verplaatsen zich meestal étappe-gewijs en slechts zelden ziet men hen groote afstanden afleggen hoog door de lucht. Wij namen dit slechts éénmaal waar van eenige exemplaren,